

ВІДЕОЗАПИС ЯК ВИД ЦИФРОВОГО ДОКАЗУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

VIDEO RECORDING AS A TYPE OF DIGITAL EVIDENCE IN THE CRIMINAL PROCESS: CURRENT STATE AND PERSPECTIVES

Лук'янчиков Б.С., к.ю.н., доцент,

доцент кафедри інформаційного, господарського та адміністративного права

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Грачова О.Ю., студентка III курсу факультету соціології і права

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Досліджено відеозапис як вид цифрового доказу у кримінальному процесі, його сучасний стан та перспективи. Зазначено, що відеозапис розглядається у вітчизняному законодавстві з точки зору документу й речового доказу. Розглядається, що у словниках української мови, документ виражається як паперовий носій інформації. В тому числі, зосереджується увага на твердженнях криміналістичної літератури щодо відтворення у документах електронних відомостей. Зосереджено увагу на тому, що відеозапис вбачається як речовий доказ, коли він містить в собі ознаки дійсності вчинення протиправного кримінального діяння. Акцентовано увагу на прогалинах тлумачення цих понять й наголошено на недостатню якісну юридичну характеристику, що відображається у подальшій практичній діяльності. Таким чином, пропонується запровадити нововведення, які містили б розмежування вищенаведених понять.

Водночас здійснено аналіз інформаційної й матеріальної складових об'єкту відеозапису. Розглянуто, що матеріальна складова документа є речовою сутністю, що може бути реалізована певними електронами предметами із важливими для кримінального провадження даними. Зосереджено, що інформаційна складова документа містить відомості, що є важливими для безпосереднього кримінального провадження.

Здійснюється розмежування двох видів доказів на підставі співставлення їх ознак. Зазначається, що відеозапис може бути використаний у кримінальному провадженні як стороною обвинувачення (слідчим, прокурором), так і стороною захисту.

Доведено, що доказ у вигляді документа характеризується змістом, а не формою, тому він може бути замінений у ході кримінального провадження. На відміну від цього речові докази, завдяки своїй незамінності, завжди мають доказове значення у визначених випадках.

Розглянуто приклади використання відеозаписів як допустимих доказів на підставі судового прецеденту Верховного Суду колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду. Зазначено, що дане судове рішення є об'ґрунтованим та має важливе значення у практичній діяльності кримінального процесу.

За результатами проведеного дослідження визначено перспективні напрями й інновації впровадження відеозапису в кримінальне судочинство.

Ключові слова: відеозапис, цифровий доказ, доказ, документ, речовий доказ, судове провадження, кримінальний процес, слідчий, суддя, адвокат, інформація.

Video recording as a type of digital evidence in the criminal process, its current state and prospects are studied. It is noted that the video recording is considered in domestic legislation from the point of view of a document and physical evidence. It is considered that in the dictionaries of the Ukrainian language, the document is expressed as a paper carrier of information. Including, attention is focused on the statements of the forensic literature regarding the reproduction of electronic information in documents. Attention is focused on the fact that a video recording is seen as physical evidence when it contains signs of the actual commission of an illegal criminal act. Emphasis is placed on the gaps in the interpretation of these concepts and the lack of qualitative legal characteristics, which is reflected in further practical activities, is emphasized. Thus, it is proposed to introduce innovations that would contain the demarcation of the above concepts.

At the same time, an analysis of the informational and material components of the object of the video recording was carried out. It was considered that the material component of the document is a material entity that can be realized by certain electronic objects with data important for criminal proceedings. It is emphasized that the information component of the document contains information that is important for direct criminal proceedings.

A distinction is made between two types of evidence based on a comparison of their features. It is noted that the video recording can be used in criminal proceedings both by the prosecution (investigator, prosecutor) and the defense.

It has been proven that evidence in the form of a document is characterized by its content, not its form, so it can be replaced in the course of criminal proceedings. In contrast, material evidence, due to its irreplaceability, always has probative value in certain cases.

Examples of the use of video recordings as admissible evidence based on the judicial precedent of the Supreme Court of the panel of judges of the Third Chamber of the Criminal Court of Cassation are considered. It is noted that this court decision is well-founded and has an important importance in the practical activity of the criminal process.

Based on the results of the research, promising directions and innovations in the introduction of video recording in criminal justice were determined.

Key words: video recording, digital evidence, proof, document, physical evidence, court proceedings, criminal process, investigator, judge, lawyer, information.

Постановка проблеми. У зв'язку із постійною діджиталізацією та розвитком інформаційних технологій, зазнали оновлення всі сфери суспільного життя, в тому числі й юриспруденція. Зокрема, суттєвих змін зазнало кримінальне процесуальне законодавство у зв'язку із внесенням нових та удосконаленням чинних норм Кримінального процесуального кодексу України (надалі – КПК України). Адже цифровізація спричинила суттєві зміни у кримінальному процесі, розслідуванні кримінальних правопорушень. Під час доведення вини підозрюваного, нового значення набуло використання відеозаписів як

виду електронного доказу. Матеріали відеозйомки в конкретному місці є носіями інформації про обставини кримінального правопорушення та можуть вказувати на причетність певної особи до його вчинення. Таким чином, відеозапис є доказом під час досудового та судового провадження. Разом з тим у колі процесуалістів ширяться суперечки щодо можливості використання відеозаписів як достатніх та допустимих доказів. Тому, вищенаведені обставини зумовлюють необхідність подальшого аналізу практики та теоретичних положень щодо використання відеозапису як належного цифрового доказу та визна-

чення його впливу на результативність кримінального судочинства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В науковій літературі відеозапису як виду цифрового доказу у кримінальному процесі приділялася увага науковців і практиків. Так, О.Л. Кобилянський досліджував загальні положення відеозапису, запропонував його систему, та тактичні прийоми реалізації в практичній діяльності (2020 р.). Напрями використання матеріалів фіксації звуку і відеозапису як різновиду доказів у кримінальному провадженні (як документів або речових доказів) досліджувала М. Гапонюк (2021 р.). Проблеми одержання і використання доказів в електронній формі у кримінальному провадженні були предметом досліджень Н.М. Ахтирської та О.В. Демчишена (2022 р.), а в адміністративному судочинстві В.О. Рудюка (2022 р.). Незважаючи на увагу науковців до цієї проблеми, ряд питань, що стосуються нормативного регулювання процесу застосування відеозапису під час кримінального провадження потребують подальшого дослідження, особливо в сучасних умовах воєнного стану.

Мета статті полягає у дослідженні відеозапису як цифрового доказу у кримінальному процесі, спираючись на сучасний стан й визначення подальших перспектив нормативного врегулювання такої діяльності.

Мета статті формулює наступні завдання:

1. Дослідження джерел кримінального процесуального права, що містять в собі ознаки юридичного тлумачення поняття відеозаписів;
2. Визначення сучасного стану відеозапису у системі кримінального судочинства;
3. Аналіз практичних засад використання відеозапису у кримінальному процесі на основі судових рішень;
4. Вироблення подальших перспектив щодо застосування відеозапису у кримінальному судочинстві.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомо, що поняття доказів та їхніх процесуальних джерел знаходиться відображення в нормах чинного КПК України. Відповідно, приписів ст. 84 КПК України процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів [1]. Зазначимо, що правові приписи про відеозапис знаходять своє відображення у ч. 1 ст. 99 КПК України, в якій зазначається, що документом є спеціальний створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, що можуть бути використані як доказ факту чи обставин, які встановлюються під час кримінального провадження [1].

Зокрема, ч. 2 ст. 99 КПК України закріплює той факт, що до документів можуть належати матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації, в тому числі й, зокрема, електронні. Таким чином, вищезгаданий припис законодавця дозволяє розглядати такий доказ, як відеозапис, у вигляді документа.

Проте, особливій уваги потребує визначення лексичного значення поняття документа, що ускладнює його якісний подальший юридичний аналіз і обґрунтування. Адже, тлумачний словник української мови за редакцією А. Івченка встановлює лексичне значення слова документ як 1) діловий папір, що посвідчує певний юридичний факт, підтверджує право на що-небудь, є доказом чогонебудь; усе те, що підтверджує що-небудь; обігові документи; 2) письмове свідоцтво, що офіційно підтверджує особу; 3) письмовий твір, грамота, рисунок і т. ін. як свідчення про щось історичне, важливе [2, с. 275].

Таким чином, ми можемо стверджувати, що з даних приписів тлумачного словника, під документом розуміється певний вид паперового носія інформації. В свою чергу, відеозапис розглядається як електронне джерело отримання важливих даних у кримінальному процесі.

Варто зазначити, що у підручнику «Кримінальний процес» за редакцією А. Хитри, Р. Шехавцова, В. Луцика,

Р. Благуги, поняття «документа» у кримінальному процесі характеризується такими властивостями: документ завжди є матеріальним об'єктом; документ містить інформацію щодо факту або обставин, що встановлюються під час кримінального провадження; відомості, що містяться в документі, фіксуються за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо з метою збереження інформації, а зміст документа має засвідчувальний або описовий характер; документ має бути одержаний та приєднаний до матеріалів кримінального провадження в установленому порядку [3, с. 379].

Із даним твердженням ми погоджуємось та вважаємо його прийнятним у визначенні відеозапису як джерела документа.

Аналізуючи процесуальні джерела доказів Ю. Палеха та Н. Леміш стверджують, що документ включає в себе складову частину та зміст (інформаційну складову). Матеріальна складова документа вважається як речова сутність, що виражається у вигляді предмету чи іншого електронного середовища, яка може бути передана як певні дані. У свою чергу, інформаційна складова документа містить відомості, що є важливими для безпосереднього кримінального провадження, або можуть бути неналежними для його використання [4].

З огляду на вищезазначене, вбачаємо, що доцільно розглядати відеозапис як документ лише враховуючи його інформаційну складову, тобто чинники, що дають змогу на відтворення певної події у кримінальному провадженні. В тому числі, вбачаємо юридичну прогалину у не повному трактуванні поняття «документа», що відповідно спричиняє недостатню можливість залучення відеозапису у кримінальному процесі.

Тому вважаємо, що на законодавчому рівні ст. 99 КПК України потребує доповнення з метою визначення поняття «інформаційна складова документа» задля грамотного та якісного використання даної норми у правозастосовній діяльності.

Зазначимо, що цікавою реалізацією відеозапису є аспект його тлумачення й зокрема у вигляді речового доказу. Так, в ч. 1 ст. 98 КПК України зазначається, що речовими доказами є матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення [1]. З аналізу даної норми вбачається, що документи можуть бути речовими доказами, якщо вони містять ознаки, зазначені в частині першій цієї статті.

Таким чином, відеозапис може використовуватись як речовий доказ, у випадку, якщо він містить в собі ознаки дійсності вчинення протиправного кримінального діяння. Зокрема, такий доказ має містити відомості, що встановлюються відповідним органом досудового розслідування у кримінальному провадженні.

Слід зазначити, що КПК України відокремлює поняття «документи» та «речові докази». Основною визначальною ознакою у цьому випадку є особливості заходів щодо збереження та передачі відомостей про факти й обставини кримінального правопорушення [5, с. 44].

Адже, у паперових документах особливості вчинення кримінального правопорушення відображаються у формі обставин та фактів суб'єктами, що уповноважені здійснювати досудове слідство, а в речових доказах наявне безпосереднє відображення на документі, як предмети матеріального світу, певних об'єктів, явищ і процесів, їх ознак.

Отже, спираючись на вищезазначене, можна зауважити, що доказ у вигляді документа характеризується

змістом, а не формою, тому такий документ може бути замінений у ході кримінального провадження. Проте, завдяки своїй незамінності, речові докази завжди мають доказове значення, що обумовлюється такими обставинами як: а) особливостями своїх зовнішніх ознак, формою (наприклад, матеріал, з якого він виготовлений: папір, тканина, фотоплівка, кінострічка; виготовлення за допомогою телеграфних і друкарських знаків, креслень, цифр, малюнків, зображень, а також друкарські, фонографічні документи, диски тощо); б) місцем знаходження; в) обставинами його виявлення та вилучення під час проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій [6, с. 220].

Варто зазначити, що відеозапис може бути використаний як доказ, що передбачено ст. 91 КПК України. Адже під час кримінального провадження дізнавач, слідчий, спеціаліст і експерт завдяки дослідженню відеозапису, який достовірно та об'єктивно відображає обставини події отримують можливість з'ясувати обставини вчиненого кримінального правопорушення.

З аналізу норм чинного КПК України вбачається, що право витребування відеозапису належить стороні обвинувачення, стороні захисту, потерпілому з метою встановлення тих фактів, що є вагомими для кримінального провадження.

Відповідно до ст. 93 КПК України, сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК України [1].

Сторона захисту, потерпілий здійснюють збирання доказів шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів [1].

Таким чином, можемо зазначити про можливість використання відеозаписів стороною захисту й потерпілим.

Проте, на сьогодні, особливого значення потребує встановлення ознак допустимості відеозапису як доказу у кримінальному процесі. Адже зважаючи на особливості сучасного стану сфери кримінального процесу, відеозаписи можуть містити відомості, які не дають змогу встановити дійсність вчинення кримінального правопорушення. Зазвичай, такі аспекти спричинені недостатньою якістю і точністю відеокамер чи інших технічних засобів, наявністю монтажу, котрий дає підстави визнати такий доказ недопустимим, а у деяких випадках – повне видалення відеозапису із пристрою з подальшою неможливістю його відтворення з метою приховати причетність конкретної особи до кримінального правопорушення. Саме тому, слідчий чи суд, коли використовує документи, має встановити достовірність джерела, його походження, обставини його виявлення, отримання, а наостанок встановити їх допустимість.

Зокрема, варто звернути увагу й на практичну складову використання відеозаписів як допустимих доказів, що знаходить відображення в судовій практиці. Так, Верховний Суд колегією суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду розглянув справу № 644/3803/16-к та дійшов висновку про те, коли диск з відеозаписом визнається допустимим доказом.

Відповідно до розглядуваного вироку, Особа 1 притягується до відповідальності за умисні тілесні ушкодження середньої тяжкості, що спричинили тривалий розлад здоров'я строком понад 21 день.

У касаційній скарзі було зазначено про недопустимість доказу «DVD» диску, що залучений до провадження як речовий доказ, адже відеозапис, був отриманий не у порядку, передбаченому КПК України, а сам диск не є оригіналом відеозапису.

Розглянувши касаційну скаргу про недопустимість «DVD» диску з відеозаписом як доказу, який долучений до матеріалів провадження як речовий доказ за заявою особи, оскільки він був отриманий не у порядку, встановленому КПК України, а сам запис не є оригіналом відеозапису, колегія суддів вважає їх безпідставними.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 100 КПК України речовий доказ або документ, наданий добровільно або на підставі судового рішення, зберігається у стороні кримінального провадження, який його було надано. Сторона кримінального провадження, якій надано речовий доказ або документ, зобов'язана зберігати їх у стані, придатному для використання у кримінальному провадженні. Речові докази, які отримані або вилучені слідчим, прокурором, оглядаються, фотографуються та докладно описуються у протоколі огляду.

Отже, речовий доказ або документ може бути надано стороні кримінального провадження добровільно або на підставі судового рішення.

Зокрема, Верховний Суд визначив, що матеріальний носій – це лише спосіб збереження інформації, який має значення тільки, коли електронний документ виступає речовим доказом. Головною особливістю електронного документа є відсутність жорсткої прив'язки до конкретного носія. Один і той же електронний документ (відеозапис) може існувати на різних носіях. Всі ідентичні за своїм змістом примірники електронного документа можуть розглядатися як оригінали та відрізнятися один від одного тільки часом та датою створення [8].

Зазначимо, що Верховний Суд встановив, що відеозапис включає в себе не один файл, як зазначено в клопотанні про визнання такого доказу допустимим, а два, тому суд не заперечує належність інформації, що зазначена на відеозаписі, що була реалізована судом першої інстанції.

Враховуючи обставини справи, Верховний Суд залишив касаційну скаргу без задоволення, а рішення судів першої та апеляційної інстанції – без змін.

Розглянувши рішення Верховного Суду слід визнати достатньо обґрунтованим та таким, що буде сприяти формуванню нового напрямку у використанні матеріалів відеозапису для з'ясування обставин кримінальних правопорушень.

Розглядаючи питання про використання матеріалів відеозапису в процесі доказування під час кримінального провадження не можна залишити поза увагою аналіз перспектив подальшого його використання як допустимого доказу для з'ясування обставин кримінального правопорушення.

Відтак, у зв'язку з постійною модернізацією, й відповідно розвитком інформаційних технологій, відеозапис може міститись у різних електронних пристроях: мобільних телефонах, електронних засобах, що використовуються для фіксації, зберігання та відтворення інформації.

Зокрема, варто зазначити й щодо можливості використання лазерних 3D сканерів. Так, перспективним напрямом є розробка платформи із відповідним програмним забезпеченням, подальше залучення у кримінальне провадження спеціалізованих програм автоматизованого складання для проведення слідчих дій. Особливості такого відтворення відеозапису полягають у тому, що після фіксації сліду за допомогою мобільного телефону, який містить в собі графічні редактори, потрібно обро-

бити відео з метою зниження об'єму файлу, проте не втрачаючи якості.

Тим часом на місці події вирішуються питання діагностичного характеру, зокрема, якою рукою та яким пальцем було залишено слід. Це дає можливість скоротити час вибірки з усієї бази дактилоскопічної інформації. Після опису потрібного об'єкта в електронному повідомленні за допомогою пакетних передач даних (GPRS) на електронну пошту необхідно передати зображення слідів. Оперативність передачі такої інформації залежить від якості зв'язку мобільного оператора на території місцевості, на якій знаходиться слідчо-оперативна група або слідча група; від роботи фірми провайдера, яка надає послуги електронної пошти; від швидкості реагування працівників, які знаходяться на різних кінцях лінії зв'язку [9, с. 149].

Пропозиція про використання даного способу отримання доказової інформації у кримінальному провадженні України заслуговує на підтримку та поширення в правоохоронній практиці. Зокрема, з метою пристосування процесу збирання доказів до інноваційних стандартів, вважаємо за доцільне впровадження відповідних змін до законодавства, створення тренінгів та консультацій, що стане поштовхом для поліпшення кваліфікації і компетентності криміналістів та інших учасників слідчо-оперативних груп.

Висновок: На підставі вищеведеного можна дійти висновку, що в умовах реалій сьогодення є важливим визначення ролі відеозапису як доказу у кримінальному провадженні.

Відеозапис у сучасних нормативно-правових актах, а саме КПК України розглядається як документ. У лінгвістичному значенні, даний об'єкт характеризується як паперовий носій інформації. В той же час, у теорії криміналістики, документ у вигляді відеозапису розглядається як відомості, що фіксують кримінальне правопорушення та можуть вказувати на причетність конкретної особи до вчинення протиправного діяння.

Зважаючи на важливість інформаційної складової документа пропонуються зміни до ст. 99 КПК України, та формулювання у ній визначення поняття «інформаційна складова документа».

Відеозапис у кримінальному провадженні може використовуватись як речовий доказ у випадку, якщо він містить в собі ознаки дійсності вчинення протиправного кримінального діяння. Констатується важливість запровадження лазерних 3D сканерів з відповідним програмним забезпеченням та спеціалізованими програмами автоматизованого складання процесуальних документів проведення слідчих дій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінально-процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 №4651-VI. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 31.01.2023).
2. Тлумачний словник української мови / Івченко А.О. Харків: Фоліо, 2006. 767 с.
3. Кримінальний процес: підручник / за заг. ред. А.Я. Хитри, Р. М. Шехавцова, В.В. Луцика. Львів: ЛьвДУВС, 2019. Ч. 1. 2019. 532 с.
4. Палеха Ю.І., Леміш Н.О. Загальне документознавство: Навчальний посібник. Київ, 2009. 434 с. URL: <https://textbook.com.ua/dokumentoznavstvo/1473445811> (дата звернення: 01.02.2023).
5. Гуртієва Л.М., Лукашкіна Т.В. Теорія доказів у кримінальному судочинстві: навчально-методичний посібник. Одеса, 2016. 80 с.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / відповід. ред. С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В. Ю. Захарченко. Харків, 2013. 1104 с.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар : у 2 т. за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. Х. : Право, 2012. Т. 1. 768 с.; Т. 2. 664 с.
8. Постанова Верховного Суду від 21 квітня 2021 року у справі № 644/3803/16-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96503076> (дата звернення: 02.02.2023).
9. Невгад В.В., Дударець Р.М., Саковський А.А., Климчук М.П. Проведення слідчих (розшукових) дій із застосуванням звуко- та відеозаписувальних технічних засобів: метод. рек. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. 67 с.